

U Boletín Péekbalo'ob tu péetlu'umil mayab tu wi'inali' Noviembre 2024

¡U muuk' kaaje' u t'aan!

U Péekbal Waye' ichil u petlu'umil Yucatán.

Tu wi'inali' octubre, U Péekbal Waye' káaj u beetik jump'éeel noj xímbal meyaj ichil tu láakal u kaajilo'ob u petlu'umil Yucatán. U tuukulile' xímbal meyaja':

Ti'al ka béeyak u láak' máako'ob ich kaaj u k'ajóoltiko'ob yéetel u cha'antiko'ob le cortometraje ku k'aba'tik WAYE' NEEK'O'ON (aquí somos semillas).

Ba'ale beyxan ichil u beeta'al u eventoi le e'esajilo' yanchaj xan u ts'áaba' k'ajóoltbil u tsooil u meyajil jump'éeel plan estratejiko peninsular ku taal u meyajta'al ichil le petenila'.

Te boletina k ts'aak k'ajóoltbil wáa jayp'éeel kaajo'ob t xímbaltaj tu'ux úuch le e'esajilo'oba':

Xpujil, Calakmul, Campeche

Le xímbal meyaja', káaj ichil u chan kaajil Xpujil, Calakmul tu najil xook Universidad Tecnológica de Calakmul, ichil le xímbal mayaj yanchaj te kúuchilo' binu' jóok'ol tuukulo'ob ichil ka'ansajo'ob yéetel xoknáalo'ob, bey je bix:

“fomentar e involucramos como docentes para el rescate de la lengua”, “concientizar a las nuevas generaciones, platicar y sensibilizar sobre la lengua”, “difundir y sensibilizar a los estudiantes” .

Komchen, Hopelchen, Campeche

U láak' ti' le mejem kaajo'ob tak xímbaltajo' ku k'aba'tik Komchen, te múuch meyaja' le ba'ax u beytal k beetik wa ka úuchuk ti'al ka béeyak k kuxtal ich Maaya'e', le máaxo'ob

táakpajo'ob ichil le xímbal meyaja' ku tukultiko'obe' jach k'aana'an: “Platicar con la familia en Lengua Maya”, “Usar la era digital es una ventaja para que la lengua se conserve”, “U ka'ansa'al le Maaya t'aan ti' le paalalo'obo”

San Antonio Tzucalá, Mérida, Yucatán

Le cha'anila ti úuch tu najil xook Telebachillerato San Antonio Tzucalá, ichile xímbal meyaja' jóok' tuukulo'ob yóosal u yutsil a t'anik Maaya t'aan máak: "Oportunidades de trabajo" "Tener riqueza cultural"

Kantunil, Yucatán

Ta k xímbaltaj le máaxo'ob ku meyajo'ob ti' u múuch' meyaji' Maíz criollo, tu kaajil Kantunil, tu'ux ta k beetaj le tsikbal yéetel u cha'anil le cortometrajeo'. Ichil le xímbal meyaja', tsikbanajo'on yéetel ta k kaxtaj máaxo'ob taak u táakpajalo'ob ichil le red péekbal waye'. Yaan u yúuchul jump'éeel múul meyaj yéetelo'ob.

Tiholop, Yaxcabá, Yucatán

Tu chan kaajil Tiholop, Yaxcaba' tsikbalnajo'on yéetel tatatsilo'ob bey xan u mejem paalalilo'ob u albergue'i'. U tsikbali'lo'ob le múuch meyaja' úuchpaj tuláakal ich maaya, tumen le t'aano' jach kuxa'an ichil le kúuchila'. Jach utschaj tu yicho'ob u cha'antiko'ob le cortometrajeo', tumen ku taasik u tuukulil ti letio'obe' yaan u k'uchul u k'iinil ka béeyak u kuxtalo'ob ich Maaya t'aan je'el tu'uxak ka xi'iko'obe'. Ichil le xímbala' le máaxo'ob ku meyajo'ob ichil le albergueo', u k'aato'ob ka táakpajko'ob yéetel le red U Péekbal Waye' u tia'al ka béeyak u beetiko'ob wa ba'ax yóosal u mu'uk'ankúunsiko'ob k t'aan.

Ka k ts'áak u Dyos bo'otiki' ti' tuláakal le múuch' meyajo'ob wa máako'ob tu ts'áajo'ob u páajtalil u yúuchul le xímbal meyajo'oba' tu'ux cha'anta'ab le cortometrajeo' yéetel le tsikbalo'ob uch tu paacho' le cha'anilo'. Kajnalo'ob, kaajalo'ob, najil xooko'ob, institucioneso'ob nibóolal tumen yóosalo'ob tu je'ob le joonajo'ob u tia'al ka béeyak u yúuchul le meyajo'oba'. Bey xan, ti' le máaxo'ob táakpajo'ob ti' le múul tsikbalo'oba', tumen tu jóoso'ob u súutukil u tia'al u múul náayo'ob ta k éetel, kexi' ka béeyak a láaj láak'intiko'one'ex ti' le múul xímbala', u tia'al ka béeyak k k'uchul ti' le noj náay yaanto'ona', k kuxtal ichil k Maaya t'aan tu paachil k'iin.

Mokt'aantal meyajilo'ob ti'al u ch'áaik muuk' le meyaja'

Ichil uláak' ba'alob láayli'e' táan k múl meyaj yéetel u múuch'kabil Garabide, máaxo'ob táan u láak'intiko'ob U Péekbal Waye' yéetel u k'aab Maiteder Sasieta, máax taal u láak'intiko'on xan tu lu'umil Mayab, ichil u wíinalil Agosto, tak yéetel u láak' Mariasun Sarrionandia

U xímbalil k láak'o'ob tu noj lu'umil Euskal Herría

Tu k'iinilo'ob 20 ti' u wináalil septiembere tak 31 ti' u wináalil octubre, ka'atúul ti' k láak'o'ob ku táakpajalo'ob ichil U Péekbal Waye', bino'ob tak tu kaajil Euskal Herria uti'al u kaambalo'ob.

Leti'obe' Sandi Gabriela Tun Itzá yéetel Miguel Óscar Chan Dzúl, leti'e ka'atúul bino'ob kaambal ichil le Programa ti' Formación uti'al Revitalización Lingüística 2024, tu'ux tu k'ajóoltajo'ob u jejeláasil bix u meyaj yéetel u yáantaj le kúuchilo'ob ti' le País Vasco, uti'al u mu'uk'ankúunsiko'ob le máseswáal t'aan ku t'aniko'obo', le je'ela' ku k'abatik Euskera.

K láako'oba', béeychaj u kaambalo'ob yo'olal jejeláas ba'alo'ob ku meyaj uti'al xan u béeytal u ts'aatántiko'ob u meyajil weye', je'el bix yo'olal medios ti' comunicación, u ka'ansal xook yéetel ts'íib máak, bix u táakbesa'al u láak' ka'ansajilo'ob ma' ich najil xooki', bix u ka'ansa'al maaya t'aan ti' k láak'tsilo'ob, sociolingüística, planes lingüísticos, bix u meyaj ayuntamientos yo'olal u mu'uka'ankúunsa'al le Euskerao', bix u evaluarta'al jump'éeel t'aan, interpretación yéetel traducción, ichil u láako'ob.

Ichil le kaambala', béeychaj xan u táakpajalo'ob ichil sesiones de sensibilización tu'ux tu tsikbalto'ob yéetel u láak' máako'ob yo'olal bix yanik maaya T'aan wey tu penenil u lu'umil Yucatane'.

Tu k'iinilo'ob Octubre tek much'ikbaj yéetel óoxp'éeel múuch' meyajo'ob ti'al k tsikbaltik ba'ax uláak' ba'alob je'el u páajtal k múul betik ti'al u bin u k'axikubaj le jéejelas ba'alob unaj u yúuchul ti'al u ch'áaik u múuk' maayat'aan.

Yáaxile', ta k k'ajóoltaj u túumben jo'olpóop proyectos ti' Fundación Kellogg Brenda Bernaldez. Ta k tsikbaltaj le ba'axo'ob ts'o'ok u yúuchul ichil le ka'ap'éeel ja'abo'ob káaj u péek le meyaja'.

Bey xan, t k much'ikbaj yéetel Karla Berron, u jo'olpóopil Cultura tu jala'achil u méek'tankaajil Jo', táan k tukultik bix je'el u páajtal k múul antikbaj ti'al u chíkpe-sa'al u jats'utsil k t'aan tu noj kaajil Jo'

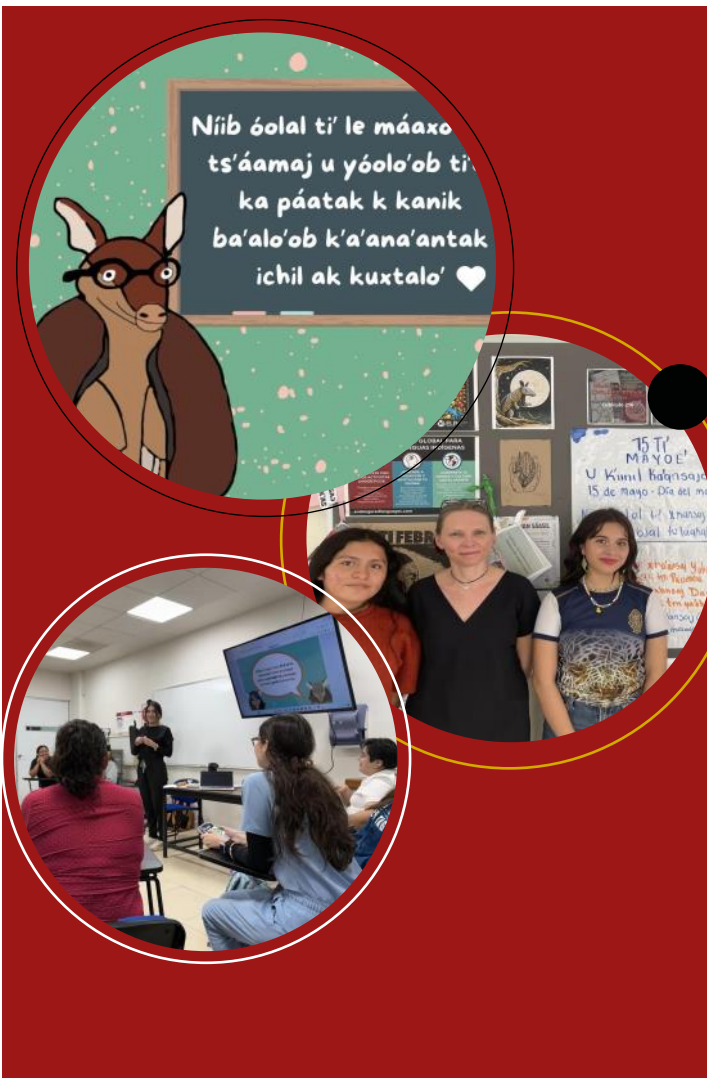

Iniciativa ti le wi'inala'

U meyaj Weech

Le múuch meyajá' jo'olinta'an tumen junmúuch' xoknáalo'ob ti Comunicación Social (Uady). Leti'o'obe ku kaxantiko'ob ka k'exek le percepción negativa yaan tu pach le máaxo'on t'anik le maaya t'aano'. Ku yáantajo'ob ti'al ka béeyak u comprenderta'a yéetel ti'al jujump'ítile ka xi'ik u mu'uk'a'ankúunsa'al le t'aano'. Ku meyajitiko'ob materiales ti'al servir ti u láak máako'ob ich maaya. Ku táabsiko'ob ochelo'ob bey xan videos ich maaya ti'al u na'aksiko'ob ti redes sociales. Ku xokiko'ob k'aytukulo'ob yéetel tsibkalo'ob beeta'an tumen u láak aj ts'íbo'ob. U tukulo'obe' ka béeyak u k'iitbesa'al u k'abéetil yéetel u k'a'ananiil u t'a'anal le maaya t'aan way ich u péetlu'umil yucatane'.

Wáa a k'aat a wil u maasile' ku béeytal a woko' [waye'](#).

Ki'imak óolalo'ob.

K'iin k'aaba'ob.

Ichil le wi'inala U Péekbal Waye' ku k'iimak óoltik: **CÉSAR DAVID CAN CANUL** le 22 ti Noviembre ku k'iimbesik u k'iin u k'aaba'. Bey xan ti' **MILNER ROLANDO PACAB ALCO CER** tu kaajil Yaxcaba, le 29 ti Noviembre ku k'iimbesik u k'iin u k'aaba'.

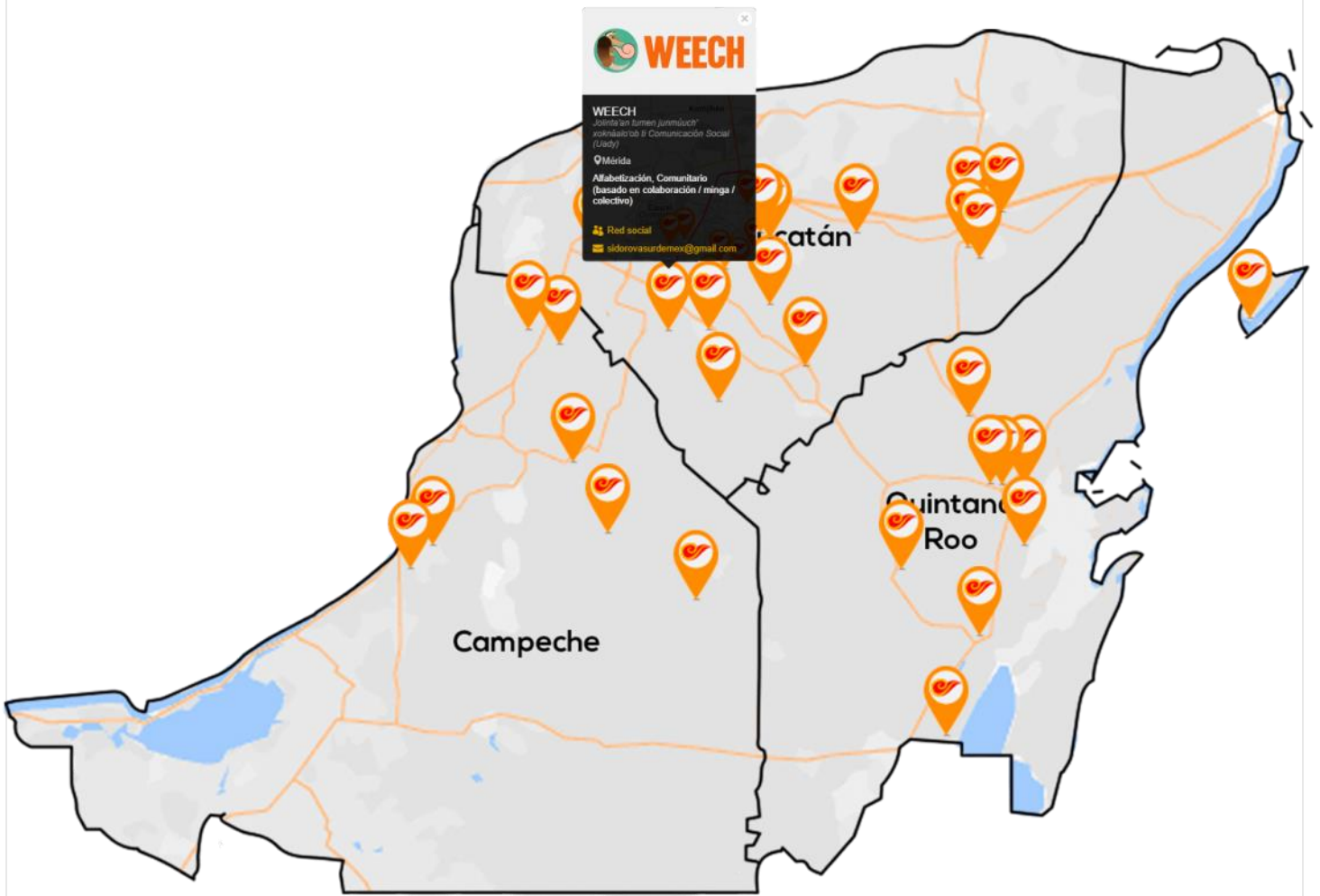
¡K'iimak óolal ti leti'ob!

Mapa de Activismo Lingüístico.

Táan u líik'il jump'éel mapa tu'ux ku chíikpajal tuláakal le meyajo'ob táan u taal u beeta'al yóolal maaya t'aan wáa ku táakbesiko'ob maaya ichil u meyajo'ob, bey xan le ku káajal u meyajta'al way Mayabe'. Le kúuchila' ti yaan tu página web U Péekbal waye' [Péekbal / mapa](#)

¡Táakbesabáaj!

U Péekbal Waye', ku kaxantik yéetel ku ts'aik u chíikulil tia'al k k'ajóoltik k meyaj, k múul kaambal, lik'esik k óol yéetel k láak'intikbáaj.

Kux teech, yaan wa ba'ax ka beetik yóo'lal maaya t'aan yéetel a k'áat wáa a táakbesabáai'.

Escanerart le QRa' wáa ts'áank'abt [waye'](#) tia'al ka béeyak a táakbeskabaj.

Náaysaj óol

Xa'ak'an t'aano'ob.

P D J L E X Z U P R D W S W S V U L G Ñ
 D K Z X B Q W N L A Á N K O X H L S W K
 L Ñ F J A T L E É B S U T B Z J X L C W
 U J B D L P I N N U H S E Z N Z O F X Q
 K C L A P C E M A F I E Q G D G D K Y H
 S T I Y A N M Q S K T A Y H D B F H D F
 Z Í S W J K I L B A N P A W N E L D V F
 Q R I A C E E A J L A K A Á L U T W E E
 V E Y N F Q L L L U V J T H W G Ñ N J D
 T E J Y I T A I I I X B H H G S U U K L
 M E M N B K G M Z L B M B C C K N U E A
 I Ñ E I S P S A L I B T N E E M Q G D X
 I S L C K D W J I K J O L U Z X E R Ñ A
 H L T V H Y R Á A A I V Ñ E G P I F Y Á
 J I L I J C B A P W P M F W É Ñ Y L K B
 F M Q W K Q H N M O T P Ñ A T J N R U G
 G I Ñ D Q Y F T O Ó K Z Ñ Ñ V M O Y A M
 T Í W H L V A A D H M S T A A J X O Ó R
 F K R C N L K J M C D V O N Q S S Z I S
 Q Á A N T A J N A J A L K A J C U C H Y

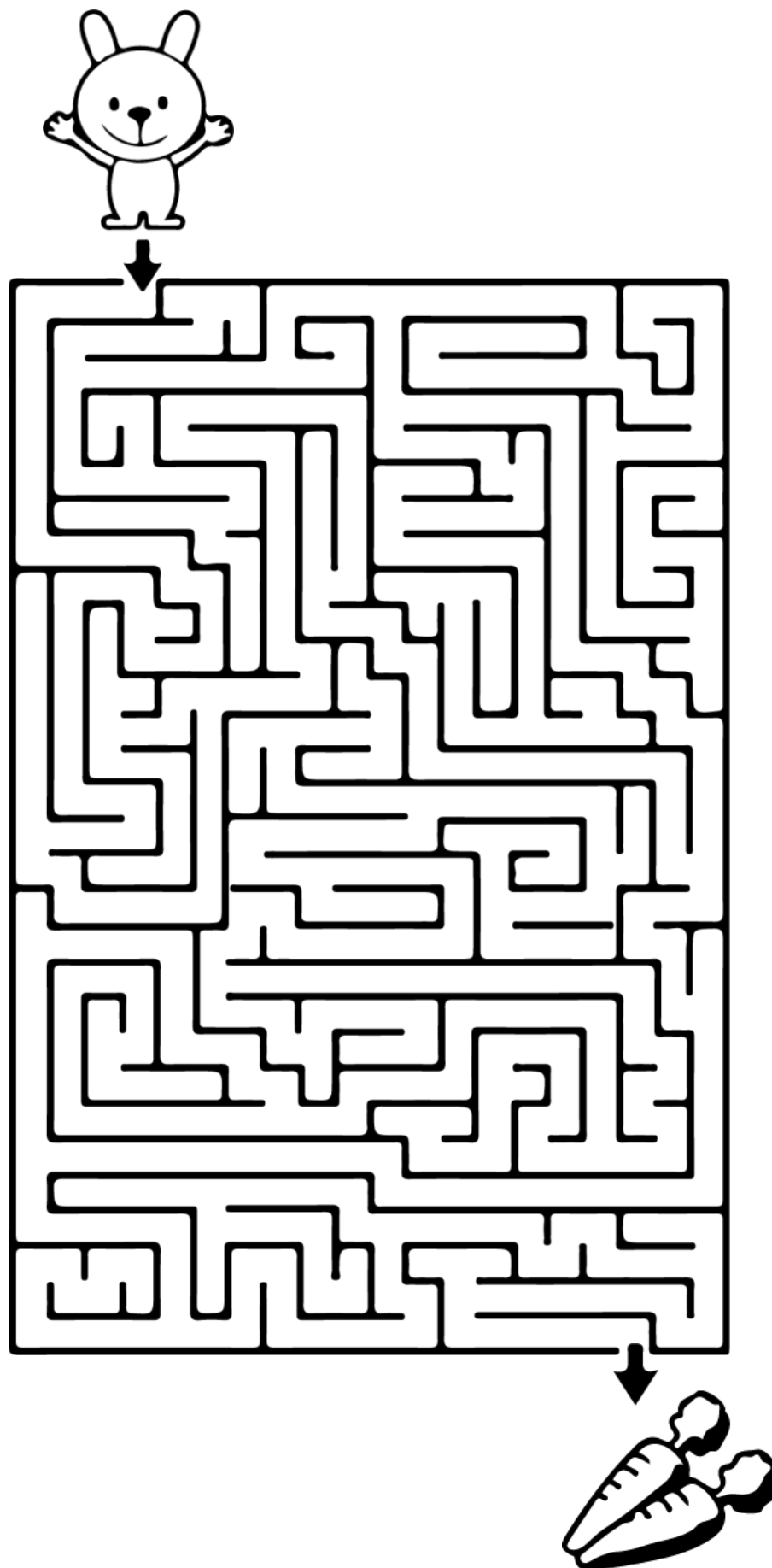
TEECH
 BÁAXAL
 SUUK
 BAAKELIL
 OJÉELTBIL

CHÓOWAK
 ÁANTAJNAJ
 MAJÁANTAJ
 TUSBÉELTAJ
 MULIXECH

BEETAJ
 MEENTBIL
 KÍIMIL
 XOKNÁAL
 TSIKBALTBIL

TULÁAKAL
 SÍINIK
 ISTIKYAJ
 MEYAJNEN
 ÓOXJAATS

Áantajnen ti'al u k'uchuj le chan t'u'ul yiknal u yo'och zanahoriao'.

K'alk'alak t'aano'ob.

Kin tukultik jump'eel tuukul,
tuukul ma jach tukulta'ani'
chen u yoochel le tukul kin tukultiko ku máan tin tukul.
Ku máan tin tuukul u yoochel le tukul kin tukultiko,
tuukul ma jach tukulta'ani',
kin tukultik chen jump'eel tuukul.

Na'ato'ob.

Yéetel leti'e ka yantaj.
Yéetel leti'e ka t'aan.
Yéetel leti'e ka kanik bobo' chi'.
Yéetel leti'e tak ka jaaya'.
Ba'axi'

.!4D

U boletín Péekbalob.

Wa a k'áat a k'áam u boletín U Péekbal
Waye' ichil lálalaj wi'inalé', xeen tu pagina
web wáa ts'áank'abt **waye'** ka u bisech
tu'ux je'el u béeytal a ts'íbtikabae', chen
k'a'anan to'on jump'eel a correo yéetel a
k'aaba'.

A k'aaba.

A correo.

Ma'atan k t'i'it'besik a datos personales, chen yaan u meyaj to'on tia'al k múuch' meyaj ta wéetel.

Ba'ax le Redo'

Le je'ela, jump'eel kúuchil
tu'ux kun múuch'ul, ku
núupul yeetel kun
mu'uk'a'antal meyajob
tu yóo'lal maaya t'aan.

Ba'ax u biilal

Ti'al u k'i'itbesa'al
yéetel u ye'esa'al u
yich meyaj, tuukul,
k'áat chi'ob tu yóo'lal
maaya t'aan.

Bix kun Meyaj

Ti'al u k'i'itbesaj
lálalaj wi'inal u yich
le ba'axo'ob tán
u yúuchul jejeláas
tu'uxo'ob.

Ba'ax ku ts'aik.

Láak'inaj ti' lálalaj meyaj, chíikulo'ob ti'al ka
béeyak, ti'al u mu'uk'aantal, beey xan, nu'ukul
wa chíikulo'ob tu'al u yajsa'al u yóol kaaj, je'ex
videos, audios, materiales impresos, siibalo'ob,
kaansajilo'ob, tsikbalo'ob ti'al u mu'uk'antal
k óol tu yóo'lal k maayail.

Bix je'el in péeksik u yóol in kaajale'

Bey jump'eelili'on ichil le REDo' yan k jo'olintik
jéejelas náaysajóolilo'ob ti Redes Sociales,
yéetel ichil jéejelas kaajilo'ob, tu'ux je'el u
páajtal a táakpajal yéetel a múuch' meyajé'.

